

فرمانی تینه‌پهرو تپهرو چاوکه (نه‌لقیه - ا) په تینه‌پهرو کان

(المطاوعة) له روانګه بنیادی (ناوه‌وه) و (دهره‌وه)

deep srtructure And surface

د نسرین فخری

البنية العميقة والسطحية structure

تهو پلانه‌ی که روو به رووی تم جوړه باسانه ده‌بته‌وه، وانا له روانګه‌ی هردوو بنیادی ناوه‌وه و دهره‌وه - من منظور البیتین: البنية العميقة - او الداخلية - ، والبنية السطحية - او الخارجية - وانا (deep structure) و (Surface structure) زاراهه ناوه - هر زاراهه‌یک، به‌لام تهو (ناوه) نیه که یو نیشانه‌کردن به‌کار دیت - وهک ناوی مروّف و گیانله‌پهرو شتی تر) یان یو ناسین و ناسینه‌وهو، جودا کردنه‌وه‌ی تم له‌وو تهو له‌م، به‌لکو (زاراهه) تهو ناوه‌یه؛ که ده‌بیت (په به پستی خوی بیت) و پر به پستی تهو ناوه‌روکه بیت، وانا ناوه‌روکی تهو شته بیت که یو دانه‌وه، ره‌نگدانه‌وه و، وه‌لامی ته‌واوی بیت، چونکه پیوه‌ندیه‌کی به‌تین و پته‌وه‌یه له نیواناندا و، زاراهه‌که تاوینته‌ی ناوه‌روک و رووالته‌ی تهو شته‌یه و، له وه‌وه و، لیه‌وه هه‌لقولاهه‌وه تا‌که‌وتوته روو.

به کورتی زاراهه‌ی تینه‌پهرو تپهرو (مطاوع) زور ته‌واون، هر چنده‌ ته‌گه له عه‌ره‌بیشه‌وه وه‌رگیرابن. به‌لام کاتی باس کردن دیواریکي سخت به‌ر زکراهه‌ته‌وه له نیوان هردوو بنیادی (ناوه‌وه) و (دهره‌وه‌ی) و، له رووی تیگه‌بشتی زاراهه‌کش خوی، که تهو دوو بنیاده‌یک ده‌خات و دهری ده‌خات که تم بنیاده‌ی دهره‌وه (البنية السطحية) رووی تهو دیوی (بنیادی ناوه‌وه البنية العميقة)‌یه، له کاتی‌کدا یی گونه‌وه، به یی هیچ لیلیه‌یک له پهک ترازیرون.

دووباره ده‌که‌مه‌وه، هویه‌کی گه‌وره و سه‌ره‌کی که‌وته زور باری زمان عه‌ره‌بیه، یی بیر کردنه‌وه و لیکدانه‌وه و، لیکولینه‌وه‌یان؛ به پتی تهو رووالته‌ی هه‌یه‌وه، هه‌ست کردن و هه‌لکشان له ناوه‌وه، لهو هویه‌وه، بیر وکه‌به‌وه؛ که تم رووالته‌ی لیه‌وه هه‌لقولاهه‌وه، لهو بنیاده قولوه‌وه که له رووالته‌ده‌ره‌نگ ده‌داته‌وه،

هیچ کاریک یی بکه‌ر ناکریت، وانا روو نادات هه‌روه‌ها ده‌بیت تهو کاری بکه‌ره ره‌نگدانه‌وه‌یه‌کی هه‌بیت له که‌سیکدا یان شتی‌کدا. له زمان عه‌ره‌بیدا له‌بهر ته‌وه‌ی - بکه‌ر - (فاعل - مرفوع) و (به‌رکار - مفعول به - منصوب - ه) به گشتی له تاکدا - و ابرودویانه‌ته سر به یی - بیر کردنه‌وه.

تهو فرمانه‌ی که تنیا له‌گه‌ل بکه‌ردا دهره‌که‌ویت و له عه‌ره‌بیدا (بکه‌ره‌که (مرفوع بالضمه)‌یه، تهو فرمانه به (تینه‌پهرو) داده‌نریت که به‌رکار (مفعول به) نیه و، وه‌ری ناگریت، تهک پیوستی به (به‌کار)یک نیه له دهره‌وه‌ی خوی و، له هردوو زمان عه‌ره‌ی و کوردی بهو جوړه لیک ده‌درینه‌وه.

بابینه سره‌وه‌وه یو فرمانی تینه‌پهرو - (لازم -

د‌مه‌روانه واتای وشه، به‌لکو پروانه به‌کار هینان، له باسه‌دا دینه‌سه‌ر لایه‌نیکی گرنګی زمان به گشتی و، زمان کوردی به تابه‌تی، له پال به‌راوردی کردن له نیوان هردوو زمان کوردی و عه‌ره‌بیدا، روون کردنه‌وه‌ی هوی تم به‌راوردیه. ته‌وه‌نده‌ی بزاین و، ناگدارین، تم لایه‌نه‌نه‌که‌س یوی جوړه، نه‌باس کراهه، به نووسینش به‌رچاو نه‌که‌وتوه‌وه، دوور نیه‌ته‌گه‌ر باس کردن و، وتنه‌وه‌ی - یو نازانین - وانا وهک خوی له‌م یو ته‌وو، لهو یو تم چوته‌سه‌ر، له زمان عه‌ره‌بیشدا به‌م جوړه، ته‌ویش ته‌وه‌نده‌ی ناگدارین، سه‌ره‌رای گفتوگو‌کردن و، پرسینش له چند سپوری ناسراوی زمان عه‌ره‌ی، له زمان‌زانه‌ عه‌ره‌به‌کان.

تهو لایه‌نه‌ش که زور گرنګه‌وه، به گرنګی دزمانین و، چند سالیکه، به‌لکو چندین ساله‌ داویه له خه‌پال و می‌شکم و، سه‌رنجی راکیشاوم یی ته‌وه‌ی بیخه‌مه‌سه‌ر کاغه‌زو، له وتارو باسیکدا بلاوی بکه‌مه‌وه، له‌بهر هر هویک بیت، تم گوی نه‌دانه‌ پتی، به‌لگه‌ی بیر نه‌کردنه‌وه و، ورد نه‌بوونه‌وه و، لاسای کردنه‌وه‌ی به‌کریه، یان هی پیش خویانه، به یی به سه‌ردا - جوړه‌وه‌وه، دووریش نیه‌له کوردیدا، نه‌نجامی که‌وته زور بارو کاری زمان عه‌ره‌ی بیت تاراده‌به‌کی باش و، به هوی (تیراب و - اعراب و حرکات الاعراب)‌وه، چونکه له عه‌ره‌بیشدا تم باسی هر بهو جوړه هه‌له‌یه و، سه‌ر پیه چوته‌سه‌ر، که هه‌له‌که ته له زاراهه‌کاندایه‌وه، نه له دارشتی جوړ به جوړی تهو فرمانانه‌دایه، له رسته‌ی هه‌مه‌چه‌شته‌دا، به‌لکو له هه‌له‌ چونه، له تیگه‌بشتی تهو زاراوه‌وه، ناوه‌روکی تهو «هر - برینانه‌ی تم فرمانانه‌ بناغه‌یانه‌وه، هیشته‌وه‌یان به‌ی لیکدانه‌وه‌یه‌ک به راستی و رووی بیان خاته روو و، مافی خویانیان بدان.

ا له پیشدا بیته سه‌ر زاراهه‌کانی (تینه‌پهرو و تپه‌رو) بزاین‌نایا زاراهه‌کان له جینی خویاندانین، یان لیل و، هر ته‌وه‌نده‌ دیارن که باسکراون؟ له وه‌لامدا ده‌لی نه‌خبر، به‌لکو نه‌نجامی سه‌ریني و، له رووی واتای رووالته‌که‌به‌وه، به هه‌له تیان گه‌بشتون، هر به یو‌جوړونه‌ش له فرمانی چاوکه (أ) ته‌لقه‌کان) که له عه‌ره‌بیدا بیان ده‌لی (الأفعال المطاوعة) و له کوردیدا به (تینه‌پهرو).

وهک ووغان زاراهه‌کان وهک زاراهه‌ راستی و، له جینی خویاندان و، وهک کورد ده‌لیت: «پر به پستی خویانن؛ به‌لام له چه‌مه‌کیان نه‌گه‌بشتون و، نه‌جوړونه‌ته ناوه‌روکیانه‌وه و، هه‌ولی ته‌وه‌یان نه‌داوه‌ که هردوو ناوړوک و، رووالته‌ی تم زاراوه‌ به په‌ک بگه‌یشتن، به - روون کردنه‌وه و، ساخ کردنه‌وه و، دهرختی تهو نه‌نجامه‌ کاتی کاتی گفتو گو‌کردن له باره‌یانه‌وه، یان کاتی باس کردن و ووتنه‌وه‌یان به قوتابیان

منداله که نوست - (نام الطفل) له عهه بیدا ده گوتريت (الطفل فاعل مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة على آخره) و بهس، له کوریدا :- منداله که بکهره بهس.

با پیرسین :- فرمان رووداو لیره دا چییه؟ (نوستن)ه باشه کنی کاره که می کرد - کاری نوستن؟ منداله که. منداله که (بکهر)ه هیچ کاریک بی نه انجام ناییت، وانا که روهی دا دیاره، که کراش دیاره (بکهر)ه هیه، که (کار)یش روهی دا، ده بیت نه روودانه دیار بیت. ده پیرسین :- کاری نوستن کهوت بهس رکیدا؟ بهس منداله که دا. کنی ده لیت :- نه ونا نوستوه. کهواته خوئی (بکهر)و (بهرکار)ه، له خوئی و بو خوئی ته به کیلک خهواندوویت و بووه به (بکهر) تا خوئی بیت به (بهرکار)؟ به لکو خوئی خوئی خهواندوه - وانا - نه خه وینزروه. چون خهوت؟ خوئی خهوت. من نم خهواند.

کهواته مه بهست له زاروهو رستهی تینه پهر - بهو فرمانه ده گوتريت که پیوستی به که سیک یان شتیک نییه، تا کو کاره که می بکه ویته سر، وانا هر وهک خوئی (بکهر)ه، خوئی (بهرکار)ه، وانا (بهرکار) له خوئی بهدر نییه، له خوئی (تینه پهر) ناییت و لئی (ق ناپهریت).

تیر بهم پییه ده توانن هر فرمانیکی تری لهم جوړه وهر بگرن و لیکي بله نه وهک: کهوتن، هاتن، مردن هتد... هر چه نده هویک هیه بو روودانی نهو کاره و، راکیشان (بکهر) به دوایدا.

بیر کردنه وه و ته ته له کردن هر بیر و بیر و که بهک له میشکدا؛ پیش دهر برین، دهوری پته و ته و اوای هیه؛ له هه لیرادن نهو وشانهی که نهو مه بهسته ده گه یینن، هر وهک کورد خوئی ده لیت :-

- (سه بیژه، بچیژه، بویره) = ههروه ها له گهل چوئتی ریز بوونیان و دارشتیان به پیی یاساکان هر زمانه، جا بویه له بن و بنیادهوه؛ بهرو سهروه هه لکشین و، نهو روهی سهروهوش له پیی نهو ناوو ناوهر و که لیک بله یته وه، وانا - نهو مه بهست و ناوهر و که بخه یته روه، هر وهک گوتمان.

تا نیستا له وانه کان قوتابخانه کاند - ج به عهه و ج به کوردی، ههروه ها له پله کان بالادا، هر له سر نهو ری و شوینه کونه درون، وانا ته نیا روواله تی نهو دهر برینه ده خه نه روه، به شیوه به کی ساده و ساکاری نهوتو، که تاروواله ته که شی به لیلی و ناته و اوای ده مینیه وه، له میشکی زور بهی خوینده واراندا، که ئوبالیان ده که ویته نه ستوی نهو فیر گره شازمزاو سپورانیهی که یان که سر دهقی خویمان ماونه توه، یان تیر بهوه وازیان له خو ماندوو کردن و، به سر دا چوونه و دا هینان و، له عاستی خویندا ده قیان گرتوه، که نه جامی ههولیان بهو شیویه، هر بو مه بهست بر دنه سه ره له کاتیکی تاییه تیدا، دواي نهوه تیر کاریان بیان نامینیت - له کاتیکدا (زانست و زانیاری غایه ته، نهک نامیره - العلم غایه لا وسیله). جا نه هه لگیرانه وه نهک هر بی سووده، به لکو کاره ساتیشهو، بهره بهره زیانی سر هه ل ددات و ته شه نه دکات.

نیستا پاش باسکردن (فرمان تینه پهر و زاروهی تینه پهر) بیته سر (زاروه و فرمان تینه پهر).

وهک له باسی (تینه پهر) دا گوتمان - فرمان بی (بکهر) ناییت، (بکهر) یش ده بیت نه جامی کاره که می دیار بیت، تا بزاییت کاره که کراوه و، بکهر نهو کاره ی نه انجام داوه.

جا با بزاینن (فرمانی تینه پهر و زاروهی تینه پهر) یعنی چی و؟ ج جیاوازیه کی له گهل (فرمانی تینه پهر و زاروهی تینه پهر) هه یه؟! به کورت - له فرمانی تینه پهر - وهک گوتمان = بکهر و بهر کار به کی -

واتا هر کی نهو کاره له (بکهر) ناچیته دهر وه و، ناکه ویته سر غهیری خوئی - بویه پیی ده لئی (تینه پهر) وانا - له خوئی تینه پهر ناییت، له (فرمانی تینه پهر) دا - نهو (بکهر) هی کاره که ده کات، هر کی کاره که می ده که ویت بهس به کیلک یان شتیک له خوئی بهدر، وانا ناگه ریتسه وه بو سر خوئی و، له خوئی ده چیته دهر وه، جا نهو شته ی پیوه ندی به کاری بکهره که وه هیه، بهر نهو کاره ده که ویت، بویه پیی ده گوتريت (بهرکار - مفعول به).

جا بوچی - فرمانی تینه پهر. بهو جوړیه و، فرمانی تینه پهر بهم جوړه؟! چونکه نه مه سر و شتیانه، وانا خاصیت و تاییه نه ندیانه، چونکه ناوینیه کومهل و ره نگدانه وهی سر و شتی کومهل و زمان، هاتوونه ته کایه وه بو پر کردنه وهی پیوستیه کانی زمان، که شان به شان پیوستیه کانی کومهل دیته کایه وه، بووه لامدانه وهی هر هه لسوکه و تیک له زیاندا.

با نیسته بیته سر نمونه بو فرمانی تینه پهر :- جووتیاره که زهویه که می کیلا، نووسره که باسه که می نووسی له رسته ی به که مدا :- فرمان کیلان - ه - که (تینه پهر) جووتیار - (بکهر)ه، که کاره که می (کیلان) بوو.

زهویه که - بهر کاری نهو کیلان کهوت. کاری بکهر که (کیلان) بوو، له زهویه که دا دهر کهوت. جووتیار چیی کرد؟ زهویه که می کیلا - جووتیار خاوهن کاره که به یان: (بکهر) چیی کرد؟ زهویه که می کیلا؟ بو؟ چونکه زهوی - نه (عافل) و نه (گیانله بهر)ه، تا خوئی خوئی بکیلیت، خوئی کاری خوئی بکات، ده بیت به کیلک - (عافل) گیانله بهر بیکات کان خوئی و به پیی پیوستی، بکهر لیره دا یارمه تیده ره که به، که بی گوتمان بو سوودی خوئی تی.

له رستهی دووه مدا :- فرمان و کار چییه؟ (نووسین)ه، کنی نهو کاری نووسینهی کرد؟ نووسره که می نووسره که چییه؟ (بکهر)ه. (بکهر) چیی نووسی؟ ووتار. بو؟ چونکه نهو نووسینه، وانا نهو شته ی پیوستی به دهر برین هیه، نهک له ریی ناخاوتنه وه، به لکو له ریی تومار کردنه وه به نووسین. نه خوئی له خویه وه ده بیت و، نه خوئی ده توانیت خوئی بنووسیت. کهواته یارمه تی ده ویت، ده بیت به کیلک بیکات، که کاری تی، نهو یارمه تیده ره نهو (بکهر) هیه که توانای نهو کاره و هینادی نهو کاره به، نهک هه موو (بکهر) بک. هر که سر کاری خوئی (نان بو

نانه‌او، گوشت بو قه‌ساب. به پیچه‌وانه‌ی فرمانی تینه‌پهر = (بکر) خوی نیشی خوی ده‌کات، وانا نهو نیش و کاره‌ی ده‌بیت بکریت و (بکر) به‌کاره‌که بکه‌ویت و بیت به (بکر) هر (بکر) هه‌که خویته و، بارمه‌تی ناویت، کار هی خویته و نه‌جامیش بو خویته. به‌لام به پی پیوستی زیان و، (ده‌وران ده‌وری) و بارو دوخی همه‌چه‌شته، نهو (بکر) ناچار ده‌کات، که به‌کیکی که بچینه جی و، بیت به (بکر) و نهو هر (بکر) هه‌که بیت، نهو کاته هاومه‌بستی تیه‌ری، نهو فرمانه تینه‌پهره دینه کور، نه‌گر نه‌بوو، خوی خوی له تینه‌پهره ده‌گو‌یزینه‌وه سهر (تیه‌ر) به پی یاسای زمانه‌کی خوی (مندال - نه‌خوش) هه‌که خهوت. (خه‌وتن) (مندال - نه‌خوش) هه‌که - نه‌خهوت - من (مندال - نه‌خوشه) هه‌که‌م خه‌واند (بکر) (من) م - من (خه‌وینه‌م)، نه‌ک (خه‌وتوو). (مندال - نه‌خوش) (به‌کارن) - به‌کارگی خه‌وتن که‌وتن - که‌واته (خه‌وینراون) (بکر) نه‌خهوت، نه‌وان (خه‌واند)، که‌واته فرمان (خه‌واندن) هه‌که نه‌ک (خه‌وتن) هه.

له‌بهر نه‌وه‌ی کاری بکر، له خوی ده‌چینه‌ده‌روه، بویه له رسته‌ی ساده‌داسی وشه‌بده‌ی ده‌کریت: فرمان، بکر، به‌کار، که‌له کوریددا دارشتی به پیچه‌وانه‌ی زمانه‌ی عربیه: بکر، به‌کار، فرمان:-

حراثت الفلاح الارض - جووتیاره‌که زه‌ویه‌که‌ی کیلا.

کتاب الکاتب البحث - نووسره‌که باسه‌که‌ی نووسی.

جا له‌بهر نه‌وه‌ی زمانه‌ی کوردی وه‌که زمانه‌کانی به‌ماله‌که‌ی و نهو خیزانه‌ی ده‌چینه‌وه‌سریان، به پیچه‌وانه‌ی زمانه‌ی عربیه، که (اعراب و حرکات الاعراب) هی همه‌بو؛ به‌وه لیک ده‌ده‌ریته‌وه، له ریگه‌ی جوری دارشته‌وه؛ و اتاریک خستنی وشه‌کان له رسته‌دا یان جوری کوتایی نهو مه‌به‌سته جیاوازانه به نامرازی تایه‌تی روون ده‌بینه‌وه، بویه ده‌لیی - گهر زور نا؛ به‌لام تاراده‌یکه که‌وتوته ژیر باری زمانه‌ی عربیه، چونکه له عه‌ره‌بیدا رسته‌ی تیه‌ر وه‌که ده‌زانی له حاله‌ن تا‌کدا - بویه تا‌کمان هه‌ل - بزاردوه - چونکه روونتر و ناساتره بو تیره‌وه، (حرکات) هه‌کان دیارو ناشکران - بو (بکره - الفاعل - الضمه) و (به‌کار - المفعول - الفتحة) و مرده‌گریت. جا هر لهو چوار چیه‌ه ته‌سکه‌دا، له چه‌مه‌کی (مفهوم) - (المتعدی) ت ده‌گن، وانا (تیه‌ر - متعدی) (به‌کار - مفعول) و مرده‌گریت و (تینه‌پهر - اللازم) نا. زور جار قوتایی عه‌ره‌ب نه‌گر (مفعول) هه‌که به‌و جوره، یان راسته‌و خو دیاردنه‌بوو، تیه‌ر له‌تینه‌پهر جودا ناکه‌نوه - تاقیکردنه‌وه‌ی خو‌مه له‌گه‌لیاندا - نیستا با بیینه‌سهر فرمانی نه‌م چا‌وگه (أ - نه‌لفی) یانه‌ی که تینه‌پهرن و (له عه‌ره‌بیدا بیان ده‌لین - الأفعال المطاوعة). (ان) - وانا نهو چا‌وگانه‌ی که کوتایی یان به (ان) دیت، وانا پیش (ن) ی چا‌وک (أ) هه‌به، بویه‌ش بیان ده‌لین (أ) ی.

جا لیره‌دا باسی چوار به‌شه‌که‌ی تره؛ که تینه‌پهرن، به‌لام یان (د) ین وه‌که (مردن)، یان (ت) ین وه‌که: (که‌وتن) یان (و) ین وه‌که: چوون یان (ی) ین وه‌که: رزین.

پیش هه‌موو شتیک هه‌موو ده‌زانی و ده‌بیت باشیش بزانی: که (فرمان ی بکر نابیت)

هر لیره‌وه با بروانینه نه‌م کومه‌له فرمانانه؛ که سه‌رییی و به ی - تینگه‌یشتن له زاراوه‌ی (تینه‌پهر) و فرمانی تینه‌پهر - که لیره‌دا مه‌به‌ست (أ) یه‌کانه، که بوچی وایان پی ده‌لین؟ نایا له‌بهر نه‌وه‌ی (به‌کار) - (مفعول) و نه‌ناگریت؟ یان له به‌ر هوی تره؟!

بو چیش له عه‌ره‌بیدا له چا‌وگه تینه‌پهره‌کانی تر جودایان ده‌که‌نوه و بیان ده‌لین:- (الأفعال المطاوعة)؟!

با بیینه‌سهر نمونه:-

ترسان:- من‌داله‌که ترسا - ده ترسیت - من‌داله‌که ترساوه - ترساو - خاف الطفل - الطفل خائف - أخيف بشيء، شتیک ترساندوو‌یه‌تی - نه‌م - ترساو - ه، نه‌ک که‌سیکی ترساندوو.

که‌واته - ترساو - به‌کار - ه نه‌ک بکر.

به‌لام نه‌وشته‌ی لی ترساوه (عافل) نیه، (گیانله‌بهر) نیه (لا عاقل ولا حی) غیر متعمد.

نه‌گر له لایه‌ن (عافل و گیانله‌بهر) هه‌ بیت:- دیاره (بکر) ه و فرمانه‌که تیه‌ر ده‌بیت و ده‌بیت به (ترساندن) - ترسینه‌ر - (بکر) هه و ترسینراو - به‌کاره - لیره‌دا - (ترسینراو) نیه، (ترساو) ه من‌داله‌که ترسا - ترساو - ه = فرمان و به‌کار، نه‌ی کوا بکره؟! لیره‌دا وه‌که بلیی (فرمانه‌که بکر نادیاره) هر وه‌که بلیی - من‌داله‌که ترسینراوه - به چی نازانین؟! شتیکی دیوه و ترساوه، روو به رووی شتیک بوته‌وه‌و لی - ترساو - ه، هر وه‌که بلیی - به‌کار - هه‌که خوی به‌روه نهو (بکر) ه جوه، یان هاتوته ری، نه‌ک (بکر) هه‌که نهو کاره‌ی کردوه، نه‌مه کاری - عافل و ژیریکی گیانله‌بهره.

منداله‌که له پشیله‌که ترسا - له پشیله‌که ترساوه، نه‌ک پشیله‌که ترساندوو‌یه‌تی ژیرانه‌و به نه‌نقه‌ست، من‌داله‌و له پشیله‌ده‌ترسیت. هر له‌بهر نه‌م هویه‌ش له عه‌ره‌بیدا به‌م جوره فرمانانه ده‌لین: (الأفعال المطاوعة)

- با بیینه‌سهر نمونه:-

ترسان:- من‌داله‌که ترسا - ده ترسیت - من‌داله‌که ترساوه - ترساو - خاف الطفل - الطفل خائف - أخيف بشيء، شتیک ترساندوو‌یه‌تی نه‌م ترساوه - ، نه‌ک که‌سیکی ترساندوو.

که‌واته - ترساو - به‌کار - ه نه‌ک بکر.

به‌لام نه‌وشته‌ی لی ترساوه (عافل) نیه، (گیانله‌بهر) نیه (لا عاقل ولا حی) غیر متعمد.

نه‌گر له لایه‌ن (عافل و گیانله‌بهر) هه‌ بیت:- دیاره (بکر) هه و فرمانه‌که تیه‌ر ده‌بیت و ده‌بیت به (ترساندن) - ترسینه‌ر - (بکر) هه و ترسینراو - به‌کاره - لیره‌دا (ترسینراو) نیه، (ترساو) ه من‌داله‌که ترسا - ترساو - ه = فرمان و به‌کار؛ نه‌ی کوا بکره؟!!

لیردا وەك بلی (فرمانەكە بکەر. نادیارە) هەر وەك بلین - منداڵەكە ترسناوە. چە چی نازانن؟! شتیکی دیوە و ترسلاوە، روو بە رووی شتیک بوتمووە و لێ - ترساوە. هەر وەك بلین - منداڵەكە ترسناوە. یە چی نازانن؟! شتیکی دیوە و ترسلاوە، روو بە رووی شتیک بوتمووە و لێ - ترسلاوە. هەر وەك بلی - بەرکەر - هەبە خوی بەرمو ئەو (بکەر) چوو، یان هاتووە ریی، ئەك (بکەر) ئەك ئەو کارەیی کردووە؛ ئە ئەمە گازی - عاقل و وزیریکی گیانلەبەرە.

منداڵەكە لە پشیلەكە ترسا - لە پشیلەكە ترسلاوە، ئەك پشیلەكە ترساندوویەتی ژیرانو بە ئەنقەست، ئەتەتەو لە پشیلە دەترسیت. هەر لەبەر ئەم هۆمیش لە عەرەبیدا بەم جووژە فرمانانە دەلین: (الافعال الطارعة)،

احتراقی الزرع - رمزەكە سووتا. حترق - لا. حراق - مفعول لا فاعل اذن این الفاعل؟! مختق الحيوان - له رووالتدا - فعل و فاعل - فرمان و بکەر؛ گە لە راستیدا - فعل و مفعول - فرمان و بەرکەر - هە؛ کەواتە کوا (بکەر - فاعل)? لیردا هۆمەك هەبە دەیت بە (بکەر)، دەکریت بە بکەر، دەجیت شیوی (بکەر) ئەك بە دەستی ئەنقەست، بەناچار بوون.

اختق الحيوان - فعل و فاعل - به رووالت، فعل و مفعول له راستیدا. الحيوان مختق - لا. مختق - مفعول لا فاعل، نازمەكە خنكا - خنكاو - ه، تیر چون و بە چی؟ ئەو هۆمی ئەو (خنکاندن) مەبە کەواتە پیوستە دووبارە لە عاسی ئەم زاراوە و فرمانانەجا پوستان وەستانیکی زانستیانە و زانیارانە و ژیرانە و لە مەبەست و بیرۆکەو ناووەی ئەو دەربەرینە بگین، چون هات و چون دروست بوو و؟ لە چیش؟ تا بەو شیویە لە رێگەیی ئاخاقتنەو کەوتە روو، وانا چون ئەو بنیادی ناووە هەلکشا بەرمو بنیادی دەرەو؟!.

بۆمیش لە عەرەبیدا ئەم فرمانانە بە گشتی لەسەر (وزن - کیش)ی (افعل)یە - اختق، حترق، یان - کیشی - انفعال - انکسر - شکا، انهدم - رووخا هتد. هەر بۆمیش - ئەو (بکەر) لیردا کە بەرووالت (بکەر) ئەو لە راستیدا خوی (بەرکار) - (مجازاً - فاعل - بکەر - ه)، هەر وەك بلین جینگە بکەری گرتوتمووە، وەك شووشەكە شکیتراو - ه. وانکسر. للرزجاج من کسرە؟ کیف انکسر (لا ندري - رأیناه منکسر) (منکسر - مفعول) أي - مکسور - مفعول - لا - (کاسر - فاعل). هەر وەك بلین: کسر الرزجاج - الفاعل مجهول - بکەر نادیارە.

ئەنجام

بە کورتی مەبەست لە (زاراوە و فرمان تێپەر) ئەك ئەنیا بکەری دەویتی و پیوستی بە (بەرکار) نییە، بەلکو بەر کارەكە هەر خوی (بکەر) ئەکە، بۆیە ئەک بێی دەگوتریت (تێپەر) وانا (بەرکار) لە خوی ناچیتە دەرەو، لە خوی ئی ناپەرت، وانا ئەك و ئەنجامی کارەكە دەگەڕێتەو سەر (بکەر) خوی؛ وانا لە خویوە بو خوی.

ئەم کۆمەلە فرمانە تێپەرمانە ئەمەبە سروشتیان، بۆ جیەچی کردن ئەم مەبەست و ئەنجامەش هاتوونەتە کایەو، چونکە زمان نازینەیی کۆمەلە و شان بە شان ئەو پیوستیانەیی دێتە کایەو؛ ئەوانیش بەو پێی بوی دینە کۆری بەکار هێنان و کارکردن.

لەم کۆمەلدا - ئەم فرمانانە، لە بکەرەو بۆ بکەرە، لە خویەو بو خویە، بە ئی - بکەر - دەیت: - هی خۆمەو بو خۆمەوتەو، خۆم دەی کم و بەخۆم دەکم و؛ بۆ خۆم دەکم و؛ خۆم دەتوانم بیکەم بۆ یارمەتیدان.

بەلام ئەگەر هاتو ئەو کارە بە (بکەر) ئەک خوی ئەکرا، لەبەر هەر هۆمیک بیت؛ - ئەک کاتی ئارشتتە هەمە چەشەکان؛ لە نمونەیی جور بە جوردا روون دەیتەو. ئەو لیردا (بکەر) ی یاریسەر دینە کایەو، ئە بکەری راستەقە و راستەو خوی کارەكە؛ فرمانە بەکار هاتووەگە، بەلام چون و لەگەڵ چیدا؟.

دیارە لەگەڵ فرمانیک ئەک خوی (تێپەر) بیت، یان توانای بوون هەبیت بە (تێپەر) - ئە بەکەمیان بنجینەو دووەمیان دروستکراو - هەر وەها توانای ئەو کارە هەبیت بۆیە دەی کات، جاوەك و تمان؛ بە شتیک لەم فرمانە تێپەرمانە هەر خویان بە تێپەری دروست بوون و هاتوونەتە کایەو، دووبارە وەك پیوستیەکی کۆمەلەیی؛ وەك نووسین - ئەك ئەنیا لە کوردیدا لە هەموو زمانیکی زینلوودا - بۆ نمونە پیوستی بە نووسین باسیك هەبە، خوی بو خوی و لە خویەو هاتووسریت، چونکە ئەخواوەن عەقلەو ئەگیانلەبەرە، کەواتە دەیت بەکیکی عاقلی گیانلەبەر بیکات، ئە توانای ئەو کارە هەبیت، وانا توانای بەسەریدا بچکینیت، ئەك هەر کەسیك؛ کەواتە ئە دەلین (تێپەر)؛ وانا ئەو (بکەر) هە کارە دەکات و فرمانەكە دەهینتە کایەو؛ راستە سوودیشی بو خویەتی بە هەر جوریک بیت، لەواتە ئەنجامی کارەكەش هەر بو خوی بگەڕێتەو، بەلام ئەنجامی کارەكە ئەك (بکەر) ئەک خویدا دەرەکویت؛ بەلکو لەشتیک لە دەرەو هەبو، بۆیە پێی دەلین (تێپەر).

لە تێپەردا - (بکەر) خواوەن عەقلە و ژیرە، دەزانیت چی دەکات و؛ بۆ دەی کات و؛ ئە دەی کات؛ لە (تێپەر) دا - جگە لە (ئەلفیه) کان - راستە (بکەر) و بەرکار) بەکی، بەلام دووبارە (هۆ) بەکی لە توانا بەدەر؛ ریکەوت، دەستی ئەنقەستی تیدا نیە - کاری ژیان و سروشتی ژیانە - ئە دەتوانن بلین ئەو هۆیە جووژە بکەریکە ئەم (بکەر) هە کە (بەرکار) یش؛ رادەگیشیت بو ئەو (بکەر) یە. فلان مرد، چون مرد و بەچی؟ بە ئەخۆشی. لە داخا مرد (بەعزەرەتووە سەری نایەو). نوست. بۆ نوست - وەختی نوستین، لە هیلاکیدا نوست. لیردا ئەخۆشی، داخ، عەزەت، هیلاکی بە بکەر لە قەلەم دەدرین کە (هۆ) و دەبەتە هۆی بوون ئەو بکەرە بەرکارە؛ ئەو (بکەر) هە لە پست ئەمەو؛ ئە عاقلەو ئەگیانلەبەرە، بەلکو دیارە و پیوستیەکی سروشتیە؛ رایان دەگیشیت بەرمو خوی.

جاريش ههيه ئهو فرمانه تينه پهرانه. كه خويان - بكارو بهر كارن - هاومه به ستي تيهريان نيمو، بيوستيش بيان له جي خويهن؛ دووباره بارودوخى زمان و سروسنى كومم لگا دهيان خولقيينت و، زماتيش هاوشانيانه.

بو نمونه: كهوتن - تينه پهر، خستى (تيره و هاومه به ستي له واتادا ههروه ها (هاتن و هينان)، چوون و بردن هند.

به لام (خهوتن) و (نوستن) ههردوك هاومه به ستي به لام تينه پهرن. منداله كه خهوت، (نوست)، خوى له خويهوه خهوت، خهوى هات و خهوت، خهتووه (نوستووه).

منداله كه نه خهوت، ناوتيت، خهوى نايتت، نازارى ههيه، قيسى گرتووه، خهوى زراوه، يان (زراوو). من دهى خهوينم، من منداله كم خهواند. من (بكارم) و (خهوينم)، منداله كه (بكاره)، (خهوينراوه)، له رى بكارهوه خهوتن - تن + اندن = خهواندن = تيهر.

ئهو ده باره تينه پهرى (دى و (ت)ى و (و)ى و (ى)ى. به لام فرمان ههيه روو دهوات بهن ئهوى (بكار) دهه لاق ههيت تيدا، چونكى دووباره نيزير و عاقلهو، نه گيانه بهره، نه خوى بهره ئهوشته دهجيت كه دهيت به بكار، چونكه بهر نه نجامى ئهوكاره دهكويته و، ههروك بلين - به يى خوى بوى چووه، ناچارى راي كيشاوه بوى، (ههزاو قههه پالى ناوه بيهوه بهرهوه ئهوه چاره نووسه. بويهش له عهزهيدا بيان دهين:

(الأفعال المطاوعة) تينه پهر (عجازاً - كه له راستيدا (بكارهوه)، ههروك بليت (بكار) نادياره. رمزه كه سووتا - احترق الزرع - رمز سووتاوه - بهركاره، الزرع محترق لا محروق. ههروك بليت - رمزه كه - سووتيرا - احترق الزرع (كى) و (من) سووتاندى - احرقه - ناديار مجهول.

ملخص البحث

مفهوم الافعال اللازمة والمتعدية والمطاوعة من منظور البنيتين السطحية والعميقة

أ. د. نسرین فخري / كلية التربية / ابن رشد / جامعة بغداد

هذا البحث يفتح نافذة على مفاهيم الأفعال اللازمة، والأفعال المتعدية، والأفعال التي تسمى بالمطاوعة، وعبرها إلى الفواعل (جمع فاعل)، والفاعيل (جمع المفعول به)، بكونها إنعكاسات لحياة المجتمع وأفراده المتحكم أو المحكوم بالظروف التي تحيط به.

فالفعل اللازم - سمي لازماً، ليس معناه الذي يكتفي بالفاعل ويلتزم به لعدم حاجته إلى مفعول، بل لعدم حاجته إلى مفعول خارجي، وإلا

فدون الفعل لا فاعل، ودون تأثير الفاعل على شيء ما، لا مسر لأن الفاعل هو المفعول به، الذي يقع موقع الفاعل اعراباً: فعلى سبيل المثال لا الحصر: - جملة (نام الطفل)، من نام؟ الطفل على من وقع تأثير الفعل؟ على الطفل. أي سلطان النوم هو السبب في إنامته. وهكذا...

فما سمعتُ دارساً يسأل: لائقم بالفعل هو الفاعل، لا الذي يقع عليه وقع الفعل بفعل فاعل، فكيف وماذا وراء هذه البنية السطحية، وهذا الاعراب؟! والمتعدي كما هو معروف يسمي فعلاً متعدياً - يتجاوز ويتعدى الفاعل لعدم اكتفائه به، ولحاجته إلى مفعول خارجي يقع عليه فعل الفاعل.

أما الفعل المطاوع (كما يسمي بالعربية)، يقابله في الكردية كل فعل (لازم - ظاهراً - مصدره ينتهي بـ (أ) يسبق (ن) المصدر) حيث يقع الفعل فيه موقع المبني للمجهول، مثلاً: احترق (سووتان)، احترق - سووتا، احترق الزرع - رمزه كه سووتا - ما الذي احترق؟ الزرع، الذي اصابه الحرق هو الزرع، اذن (الزرع محترق)، فهو ليس بـ (حارق - فاعل)، ولا هو بـ (مفعول صريح) فكأننا نقول (أحرق) بسبب ما (والذي يقع موقع الفاعل). أيضاً لم أسمع دارساً يسأل أيضاً: لماذا؟ ولماذا (المطاوع)؟ لأن الذي يقع تحت تأثيره يتأذى إليه، وهذا (السبب - السبب) لا يسجبه إليه بارادته، إنه قضاء الله، وكل الاسباب منه تعالى. فكل هذه الظواهر اللغوية ماهي إلا انعكاسات لمفردات الحياة اليومية المتقلبة، وما توالدها إلا استجابات لافرازاتها المختلفة.

فالبحر على الظواهر - أية ظاهرة - ومنها الافعال على اختلاف انواعها، والجمل الفعلية من الوجه ومن بنيتها السطحية، يولد ارباكاً عند الدارس، ينتهي به إلى تعقده من مادة القواعد (التي هي العمود الفقري للغة وسلامتها وسلامة تعبير الناطق بها) - فيردد ما يُلْعَن - وسيلة لا غاية يجتاز به مبتغاه.

أي نعم... إن البنية السطحية الوجه الظاهر للبنية العميقة، لكنها خلاصة منقحة، مركزه، تطوي في ثناياها سر وصوله هذا السطح، إذن فلا بد من البحث من خلالها في أعماق النفس البشرية وما تطوي، وما في مستودع ذهنه من خزين، ثم فهمها وأستيعابها والصعود بها تدريجياً إلى البنية السطحية (Surface structure) كيف انبت؟! وكيف استوعبت مفهوم تلك البنية العميقة (deep structure)!! وبالعكس الغوص تدريجياً من السطح نحو العمق.

فدراسات القدماء - على الاغلب كانت وصفية تحليلية، فبدلاً من تسهيل هذا السبيل ورفده بالجديد، واذا بها انحسرت إلى حد التوقع في دائرة (التلقين والتقليد) والطوفان على السطح.

بأختصار فالبحث يلقي الضوء إلى حد ما، وقدر المستطاع على المذكور أعلاه، بالأدلة والامثلة، أملاً في نهج علمي جديد يُسهل الصعب، لا يُصعب السهل، ويحل العقد، لا يُزيد تعقيداً.